

Костюченко Я.*

ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ, СВОБОДИ І БЕЗПЕКИ

Стаття присвячена правовому аналізу співпраці між Україною та Європейським Союзом у сфері юстиції, свободи і безпеки. Досліджується договірний механізм такої співпраці, що складається з Угоди про партнерство та співробітництво, секторальних угод про реадмісію та спрощення оформлення віз. Правовим інструментом реалізації співробітництва у зазначеній сфері є План дій Євросоюзу у сфері юстиції, свободи і безпеки 2007 року, схвалений Радою з питань співробітництва, що має власний механізм імплементації у вигляді Плану-графіку. Аналізуються перспективи співпраці між Україною та Євросоюзом у сфері ЮСБ відповідно до «Східного партнерства».

This article is devoted to the analysis of legal basis of the EU-Ukraine cooperation in the sphere of justice, freedom & security. It is researched the conventional mechanism of such cooperation that includes the Partnership & Cooperation Agreement, sectoral agreement on readmission & visa facilitation agreement. Action Plan on justice, freedom & security that was adopted in 2007 by the Cooperation Council is the legal instrument of cooperation in this sphere. This Action Plan has its own implementation mechanism in accordance with the Scoreboard. Also the perspectives of the EU-Ukraine cooperation in the sphere of justice, freedom & security due to the Eastern Partnership are described in the article.

Співробітництво держав-членів Євросоюзу у сфері охорони порядку та правосуддя у кримінальних справах (СОППКС) становить одну із складових правопорядку Євросоюзу, або т.зв. «третю» опору європейського інтеграційного об'єднання. Таке співробітництво держав-членів, що регулюється Розділом VI (ст.ст. 29 -42) Договору про Євросоюз [1], має на меті створення більш тісної співпраці не тільки в межах Євросоюзу, але й передбачає можливість вироблення спільної політики по відношенню до третіх країн у цій сфері.

Складність цієї сфери співробітництва полягає в тому, що деякі питання віднесені до компетенції Співтовариства (наприклад, візова політика, імміграція), а інші інституціоналізовані в рамках Євросоюзу (наприклад, судова співпраця у кримінальних та цивільних справах).

Хоча на сьогодні третя опора Євросоюзу носить доволі складне найменування, її назва трансформується починаючи з 1999 року (засідання Європейської Ради в Тампері) зі сфери юстиції та внутрішніх справ [2], у 2004 році (засідання Європейської Ради в Гаазі) у сферу свободи, безпеки й юстиції [3]. Тенденції розвитку цієї сфери співпраці вказують на кінцеву мету створення простору свободи, безпеки і юстиції, що визначено у Лісабонському Договорі (ст. 67 Договору про функціонування Європейського Союзу) [4].

* здобувач кафедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковим дослідженням правових відносин України з Європейським Союзом займаються багато вітчизняних (М. Буроменський, В. Буткевич, О. Висоцький, М. Гнатовський, В. Денисов, В. Забігайло, М. Микієвич, В. Муравйов, В. Опришко, Р. Петров тощо [5-8; 11]), та навіть зарубіжних науковців (Дж.Муір, А.Еванс тощо [9; 10]). У працях вказаних та інших дослідників започатковано та розвинений аналіз правового регулювання відносин України з Євросоюзом. Деякі роботи вітчизняних та зарубіжних вчених торкаються вивчення загальнотеоретичних питань встановлення зовнішніх зносин з Україною (наприклад, В.Муравйов), інші торкаються аспектів економічної, торговельної співпраці, окремі праці аналізують відносини України з Євросоюзом у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки (наприклад, М.Микієвич). Проте, спеціальні комплексні наукові дослідження механізмів співпраці України з Євросоюзом у сфері свободи, безпеки і юстиції відсутні.

Для України на сьогодні одним з пріоритетів виступає налагодження та удосконалення правових механізмів співпраці з Євросоюзом саме в галузі юстиції, свободи і безпеки (ЮСБ), як однієї з складових об'єднання. Важливість такого співробітництва обумовлена як наявністю спільного кордону, що вимагає налагодження зв'язків для подолання спільних викликів сьогодення, так і потребами зміцнення міждержавних зусиль для вирішення спільних проблем з метою створення загальноєвропейського простору свободи та безпеки.

Включення до Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та європейськими співтовариствами та їх державами-членами (УПС) положень про співробітництво в сфері охорони порядку і правосуддя у кримінальних справах та положення про політичне співробітництво пов'язане з тим, що дану угоду було підписано вже після заснування Євросоюзу [5, 247]. Таким чином, положення УПС частково розповсюджуються й на сфери, які належать компетенції Євросоюзу, а саме спільна зовнішня політика та політика безпеки (СЗППБ) й співробітництво у сфері охорони порядку та правосуддя у кримінальних справах (СОППКС) (ст.ст. 2, 27, 68, 76, 79) [12]. Так, включення в Угоду положення, що регулюють відносини у сфері СОППКС, вказує на те, що співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки є одним з ключових пріоритетів у розвитку відносин між Україною та Євросоюзом.

Договірний механізм співпраці України з Євросоюзом у сфері юстиції, свободи і безпеки складається з УПС, актів органів співробітництва та міжнародних угод. Починаючи з 2001 року, з ухвалення Плану дій Євросоюзу в галузі юстиції та внутрішніх справ, погодженим на IV засіданні Комітету з питань співробітництва (від 12 грудня 2001 року), почалася інтенсифікація відносин України з Євросоюзом у цій сфері. Цей документ заклав фундамент для такого співробітництва, передбачаючи широкий спектр дій, зокрема за напрямами управління кордонами та віз, міграції і притулку, боротьби із злочинністю і тероризмом, а також зміцнення судової влади, верховенства права та належного управління.

Угода про партнерство та співробітництво 1994 року містить загальні принципи співпраці у сфері ЮСБ, а саме містить положення щодо запобігання незаконної міграції (ст. 27), боротьби з торгівлею наркотиками (ст. 79), норми щодо запобігання відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму (ст. 68), а також положення щодо співробітництва у митній сфері у правоохоронному аспекті (ст. 76). Основними інструментами реалізації співробітництва у сфері ЮСБ, принципи якого закладені в УПС, є акти органів співробітництва. Таким чином, керуючись ст. 85 та 27 УПС, Рада з питань співробітництва, створена на основі УПС, схвалила План дій у галузі юстиції, свободи та безпеки.

На сьогодні основним документом у зазначеній сфері є схвалений 18 червня 2007 року на 11-му засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та Євросоюзом План

дій Євросоюзу в галузі юстиції, свободи та безпеки. Хоча цей документ носить рекомендаційний характер, його положення є фундаментальними та пріоритетними у розвитку відносин України з Євросоюзом.

Оновлений План дій у сфері ЮСБ спирається на положення УПС, Плану дій Україна-Євросоюз 2005 року, Гаазької Програми, що була затверджена Європейською Радою 4 листопада 2004 року [3] та Плану дій з її виконання від 16 червня 2005 року [13], та Глобальної стратегії розвитку зовнішнього виміру співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки, що була затверджена Радою міністрів закордонних справ та загальних питань держав-членів від 16 червня 2005 року.

План дій у сфері ЮСБ 2007 року складається з п'яти розділів, що відображають спільні напрями співробітництва у таких сферах: свобода (вдосконалення управління міграцією, включаючи притулок і боротьбу з нелегальною міграцією; сприяння людським контактам та подорожам при посиленні співпраці у сфері управління кордонами і безпеки документів); безпека (протидія тероризму і організованій злочинності, в тому числі шляхом зміцнення правоохоронного співробітництва, зокрема у напрямі боротьби з проявами торгівлі людьми, незаконного ввозу мігрантів, незаконного переміщення наркотиків та інших заборонених товарів, корупції, підробки документів, відмивання грошей та іншими видами протиправної діяльності); юстиція (реформування судової системи для забезпечення її незалежності, неупередженості і ефективності та посилення правового співробітництва між ЄС і Україною у цивільних і кримінальних справах).

План дій Євросоюзу у сфері ЮСБ передбачає механізм його імплементації (розділ V Плану дій). Інструментом імплементації, моніторингу та визначення щорічних пріоритетів слугує План-графік, що затверджується рішенням Підкомітету №6 «Юстиція, свобода та безпека» Комітету з питань співробітництва, створеного на основі УПС. Пріоритети співробітництва переглядатимуться Підкомітетом № 6 «Юстиція, свобода та безпека» і міністрами юстиції і внутрішніх справ ЄС та України в ході проведення засідань у форматі Україна — Трійка ЄС. Такий План-графік до оновленого Плану дій у сфері ЮСБ був схвалений 10 квітня 2008 року під час засідання відповідного Підкомітету Комітету з питань співробітництва. Даний План-графік містить 99 цілей та передбачає виконання 224 спільних заходів. Виконання цього плану-графіку забезпечить створення в Україні умов для входження в спільний європейський простір юстиції, свободи та безпеки і суттєво підсилить рівень взаємодії між Україною, ЄС та його країнами членами у зазначеній сфері. План-графік є «гнучким» документом, що відображає практичні кроки до виконання Плану дій. Це підтверджується тим, що підкомітет № 6 «Юстиція, свобода та безпека» відповідно до положень Плану дій уповноважений збиратися принаймні один раз на рік для обговорення питань моніторингу і оцінки виконання Плану дій, як це відображено у Плані-графіку.

У галузі міграції та притулку на виконання Плану дій Євросоюзу у сфері ЮСБ Україною була ратифікована Європейська Конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів [14] із застереженням до статті 28 конвенції про те, що Україна визнає право трудящих-мігрантів на створення організацій для захисту своїх економічних і соціальних інтересів, крім політичних партій та професійних спілок.

Підписана Угода про реадмісію між ЄС та Україною 18 червня 2007 року [15] є також інструментом реалізації співпраці у сфері юстиції, свободи і безпеки. Вступила в силу дана угода 1 січня 2008 року.

Дана Угода регулює процедури, пов'язані з ідентифікацією та поверненням громадян України та третіх країн, осіб без громадянства, які потрапили або перебувають на території держав-членів ЄС нелегально. В Угоді визначено, що вона має пріоритет по відношенню

до будь-яких двосторонніх угод про реадмісію, укладених між Україною та окремими державами-членами (ст. 17).

Угодою передбачені звичайна і прискорена процедури реадмісії (розділ II ст.5-9), визначаються документи, що підтверджують походження нелегального мігранта (ст.ст.6, 7), встановлюються часові рамки виконання запитів щодо реадмісії (ст.8).

Засобами імплементації цієї Угоди є укладені протоколи, що мають містити визначення компетентних органів, пунктів перетину кордону для передачі осіб, механізми зв'язку з компетентними органами, засоби повернення осіб за прискореною процедурою тощо (ст. 16 Угоди).

Угодою про реадмісію осіб створено інституційний механізм – Спільний комітет з питань реадмісії (ст. 15), рішення якого носять обов'язковий характер для сторін. До складу Комітету входять представники України та Співтовариства, що представлене Комісією із залученням експертів держав-членів. Спільний комітет з питань реадмісії має компетенцію щодо здійснення моніторингу застосування Угоди, підготовки пропозицій та вироблення рекомендацій для внесення змін до Угоди, а також уповноважений приймати рішення стосовно імплементаційних заходів, необхідних для однакового застосування Угоди (ст. 15 п.1 Угоди).

Ще однією угодою, яка є складовою договірною механізмом співпраці України з Євросоюзом у сфері юстиції, свободи і безпеки є Угода між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз підписана 18 червня 2007 року, що набула чинності 1 січня 2008 року [16]. Дана Угода встановлює спрощений режим видачі віз українським громадянам консульськими установами держав-членів ЄС у рамках Шенгенського законодавства. Ключовими елементами угоди є положення про перспективу запровадження взаємного безвізового режиму; безвізовий режим для власників дипломатичних паспортів (ст.10); видачу багаторазових віз (строком від 1 до 5 років) широкому колу громадян України, в т.ч. представникам бізнесових кіл, членам урядових делегацій, родичам громадян України, що легально проживають в державах-членах ЄС, журналістам, спортсменам, учасникам наукових, культурних і мистецьких заходів (ст.5); видачу безкоштовних віз для численних категорій осіб, зокрема, дітей віком до 18 років та дітей віком до 21 року, що знаходяться на утриманні, пенсіонерів, журналістів, родичів громадян України, що легально проживають в державах-членах ЄС (ст.6 п.4). Угода упорядковує перелік документів, що підтверджують мету поїздки (ст.4), фіксує консульський збір за видачу візи на рівні 35 євро та 70 євро у термінових випадках (ст.6), обмежує строки розгляду анкет на видачу візи 10 календарними днями (ст.7).

Відповідно до положень Угоди створюється Спільний комітет з метою моніторингу імплементації даної угоди (ст. 12). Цей Спільний комітет уповноважений вирішувати суперечки/спори, які виникають у ході тлумачення або застосування даної угоди, а також готувати зміни та доповнення до даної угоди. Такий Спільний комітет складається з представників України та Європейського Співтовариства, із залученням представників Комісії ЄС та експертів від держав-членів Євросоюзу.

Текст Угоди доповнений Протоколом про держави-члени, які не повністю застосовують Шенгенські домовленості, яким передбачена можливість цих держав-членів в односторонньому порядку визнавати видані шенгенські візи з метою транзиту громадян третіх країн через їхню територію. До Угоди додаються Декларація стосовно оформлення короткострокових віз для відвідання військових і цивільних кладовищ, Декларація Європейської Комісії стосовно мотивації рішення про відмову в оформленні візи, Декларація Європейського Співтовариства про доступ заявників на оформлення віз і уніфікації інформації стосовно процедур оформлення короткострокових віз та документів, необхід-

них для оформлення короткострокових віз й три спільні декларації стосовно Данії, Великобританії та Ірландії, Ісландії та Норвегії.

Таким чином Угода про спрощення оформлення віз стає першим кроком запровадження поетапного плану візової політики Євросоюзу по відношенню до України із довготерміновою перспективою безвізового режиму. Такий поетапний план реалізації візової політики Євросоюзу з кінцевою метою запровадження безвізового режиму прописаний в «Східному партнерстві» (розділ 3.3), запроваджений Повідомленням Комісії ЄС від 3 грудня 2008 року [17]. Другим кроком на шляху до встановлення безвізового режиму має стати перегляд існуючої Угоди про спрощення візового режиму. Такі зміни можуть стосуватися запровадження нових спрощень, наприклад, відміни візового збору. Останньою стадією запровадження безвізового режиму має стати започаткування переговорів та підписання відповідної угоди про відміну візового режиму, яка має стосуватися чотирьох основних сфер: захисту документів; боротьби проти незаконної міграції; питання дотримання громадського порядку; і питання зовнішніх зносин, включаючи права мігрантів та інших вразливих груп.

Ще одним актуальним питанням співробітництва з Євросоюзом у сфері ЮСБ є укладання двосторонніх угод з прикордонними країнами про правила місцевого прикордонного руху для мешканців прикордонних районів. Регламент Європарламенту та Ради ЄС № 1931/2006/ЄС щодо руху в прикордонній зоні на зовнішніх кордонах держав-членів Євросоюзу [18] уповноважив держав-членів підписувати двосторонні угоди про прикордонний рух з метою запровадження єдиного режиму руху осіб у прикордонній зоні (ст. 1 п.2, ст. 13 Регламенту). У зв'язку з цим у 2007 році Україною було ініційовано переговорний процес з Польщею, Словаччиною та Угорщиною, а у 2008 році з Румунією, стосовно укладення двосторонніх угод про місцевий прикордонний рух, які передбачають спрощену процедуру перетину кордону мешканцями прикордонної зони. На сьогодні такі угоди підписані з Угорщиною (18 вересня 2007 року) [19], з Польщею (28 березня 2008 року) [20], зі Словаччиною (30 травня 2008 року) [21].

У контексті розбудови взаємодії у сфері управління кордонами, 2007 року підписано Робочі домовленості про оперативне співробітництво між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Європейським Агентством управління оперативного співробітництва на зовнішніх кордонах держав-членів ЄС (FRONTEX). Налагоджено роботу з Місією Європейської Комісії з надання допомоги у питаннях кордону України та Республіці Молдова (EUBAM). Крім того, 11 червня 2009 р. набула чинності Угода між Урядом України, Урядом Республіки Молдова та Комісією ЄС про продовження мандату Місії Комісії ЄС з надання допомоги в питаннях кордону в Україні та Республіці Молдова (EUBAM) на два роки [22].

Започатковано переговорний процес з розвитку співробітництва України з співробітництва з Європолом, Євроюстом та Лісабонським моніторинговим Центром ЄС з питань наркотиків та наркотичної залежності.

Одним із пріоритетів відносин України з Євросоюзом відповідно до Плану дій в сфері ЮСБ є налагодження співпраці та укладання оперативної угоди з Європолом. Типовий проект стратегічної угоди було схвалено Радою Керуючих Європолу та передано на погодження українській стороні.

Однієї з умов укладання угоди з Європолом є ратифікація і виконання Україною Конвенції Ради Європи про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру 1981 року та Протоколу до неї 2001 року. Таку Конвенцію Україна підписала 29 серпня 2005 року, однак поки що не ратифікувала.

Однією з характерних особливостей Плану дій Євросоюзу у сфері юстиції, свободи і безпеки 2007 року є включення положень щодо технічної співпраці з Україною та необ-

хідності фінансової допомоги Євросоюзу у виконанні таких положень. Так, наприклад, створення належних умов у центрах для утримання нелегальних мігрантів; забезпечення відповідності європейським стандартам адміністративного законодавства щодо осіб, затриманих за незаконний перетин кордонів України; покращення умов в центрах тимчасового розміщення біженців; підтримка у запровадженні системи мобільних прикордонних груп на кордоні та всередині країни; продовження надання підтримки у вдосконаленні роботи пунктів пропуску, в тому числі шляхом оцінки переваг від спільного використання інфраструктури; запровадження за підтримки національного візового реєстру зв'язку в режимі он-лайн між Міністерством закордонних справ, пунктами пропуску через державний кордон, Міністерством внутрішніх справ, закордонними дипломатичними представництвами і консульськими установами тощо.

У зв'язку з включенням таких технічних завдань Євросоюзом постійно надається фінансова та технічна допомога. За результатами такої допомоги Рахункова Палата, керуючись нормами ст. 248 Договору про заснування ЄС надає звіти та річні доповіді щодо видатків Євросоюзу. Таким чином, у 2008 році щодо України був прийнятий спеціальний звіт «Ефективність допомоги Євросоюзу у сфері свободи, безпеки і юстиції в Білорусії, Молдові та Україні» (№9/2008) [23], відповідно до якого Рахункова Палата зробила певні зауваження та рекомендації Комісії ЄС щодо стану співробітництва з Україною у сфері ЮСБ. Даний документ є важливим для аналізу стану й перспектив розвитку відносин України з Євросоюзом у даній сфері. Спеціальний звіт стосувався основних чотирьох галузей сфери співробітництва: управління кордонами, міграція й притулок, боротьба проти організованої злочинності, судочинство та належне управління (п.10).

Цим документом визначено, що в сфері управління кордонами, включаючи діяльність Місії Європейської Комісії з надання допомоги у питаннях кордону Україні та Республіці Молдова (EUBAM), Україною виконано майже всі положення Плану дій в сфері ЮСБ й досягнуто значного прогресу. Невиконаними залишаються аспекти в сфері міграції та притулку, а саме неналежні умови проживання для нелегальних мігрантів, відсутність належної правової бази для надання захисту особам, що його потребують, та біженців (п.п.20-27 звіту). Вказуючи на недостатність спільного фінансування у боротьбі з організованою злочинністю та встановленні належного рівня судочинства, а також на низку зовнішніх факторів (п.п.52,54), Рахункова палата визначила ряд рекомендацій для Комісії ЄС. Ці рекомендації мають на меті встановити більш тісний зв'язок України з Агентством управління оперативного співробітництва на зовнішніх кордонах держав-членів ЄС (FRO-NTEX), встановити більш жорсткий контроль за зобов'язаннями України щодо міграційної сфери та узгодження законодавства України в сфері притулку із законодавством Євросоюзу (п.п. 63-72 звіту).

Внутрішній організаційно-правовий механізм співробітництва України з Євросоюзом у сфері юстиції, свободи та безпеки характеризується координацією діяльності органів державної влади в даній сфері. В основному функції налагодження співпраці покладені на Кабінет Міністрів України, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство юстиції України, Міністерство закордонних справ України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба, Державний комітет з фінансового моніторингу, Державна митна служба України тощо.

Запроваджене «Східне партнерство» передбачає укладання нового типу договору з країнами-партнерами - «Договір про мобільність і безпеку» (розділ 3.3 Повідомлення Комісії ЄС) [7]. Такий договір має включати аспект мобільності в контексті підходу Євросоюзу до питань міграції (Повідомлення Комісії ЄС щодо посилення глобального підходу до питань міграції [24]), а також в контексті Європейського пакту з питань імміграції та надання притулку, що був схвалений Європейською Радою у жовтні 2008 року. Договір про

мобільність і безпеку також буде включати умови, необхідні для створення середовища безпеки, включаючи боротьба з незаконною міграцією, вдосконалення системи надання притулку відповідно до права Євросоюзу, створення структур вдосконаленого управління кордонами, а також вдосконалення можливостей правоохоронних органів і органів юстиції у боротьбі з корупцією та організованою злочинністю.

Таким чином, співробітництво між Україною та Євросоюзом у сфері юстиції, свободи і безпеки базується на широкомасштабній угоді про партнерство та співробітництво, що доповнюється Планом дій Євросоюзу у сфері ЮСБ 2007 року. Механізмом імплементації даного Плану дій, його моніторингу та визначення щорічних пріоритетів є схвалення Плану-графіку. Ще одними угодами, які є складовими договірною механізмом співпраці України з Євросоюзом у сфері юстиції, свободи і безпеки є Угода між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз та Угода про реадмісію осіб, підписані 18 червня 2007 року. Дані Угоди створюють власний інституційний механізм їх реалізації та приймають рішення щодо імплементаційних заходів. Отже, співробітництво між Україною та Європейським Союзом у сфері юстиції, свободи і безпеки є одним із пріоритетів розвитку їх відносин.

Література

1. Європейський Союз: консолідовані договори / Наук. ред. В. Муравйова. – К.: Port-Royal, 1999. – 206 с.
2. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en9.htm
3. The Hague Programme : strengthening freedom, security and justice in the European Union // Brussels, 16054/04, 13 December 2004 – 33 p.
4. OJ 2007, C 306 volume 50, 17.12.2007
5. Муравйов В.І. Вступ до права Європейського Союзу: Підручник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – 303 с.
6. Гнатовський М.М. Деякі проблеми імплементації Угоди про партнерство та співробітництво між Європейським Союзом та новими незалежними державами // Актуальні проблеми міжнар. відносин: Зб. наук. праць. – Вип. 15. – 1999. – С. 80–92.
7. Чалий О. Стан та перспективи співробітництва між Україною та Європейським Союзом // Інституційні реформи в ЄС: Аналіт. щоквартальник. - 2003. - Вип. 4. - С. 32-40.
8. Шпакович О. Правові засади співробітництва України з Євросоюзом // Віче. - 2006. - №19/20. – С.17-19.
9. Muir J. Ukraine and an enlarged EU // Euroinvest. - 2003. - July. - P. 17
10. Evans A. European Union decision-making, third states & comitology // International a. comparative law quarterly – 1998. – Vol. 47. – part 2. – P. 257–277.
11. Микієвич М.М. Правові засади організації та діяльності Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.11 / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 2007. — 40 с.
12. Закон України «Про ратифікацію Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» від 10 листопада 1994 року №237/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №46. – Ст. 415.
13. Council and Commission Action Plan implementing the Hague Programme on strengthening freedom, security and justice in the European Union // Brussels, 10 June 2005 9778/2/05 REV 2 – 26 p.
14. Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів» від 16 березня 2007 року № 755-V // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, N 21, ст.290

15. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб від 15 січня 2008 року № 116-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2008, N 9, ст.86.
16. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз» від 15 січня 2008 року №117-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2008, N 10, ст.97.
17. Повідомлення Комісії ЄС «Східне партнерство», 3 грудня 2008 року // COM (2008) 823/4.
18. OJ L 405, 30.12.2006, p. 1–22.
19. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорської Республіки про правила місцевого прикордонного руху від 18 вересня 2007 року» №1316 від 8 листопада 2007 року // Офіційний вісник України від 04.02.2008 - 2008 р., №6, стор. 110.
20. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про правила місцевого прикордонного руху від 28 березня 2008 року» № 139 від 25 лютого 2009 року // Офіційний вісник України від 06.03.2009 - 2009 р., № 14, стор. 51.
21. [21] Указ Президента України «Про затвердження Угоди між Україною та Словацькою Республікою про місцевий прикордонний рух від 30 травня 2008 року» № 697/2008 від 6 серпня 2008 року // Офіційний вісник Президента України від 21.08.2008 - 2008 р., № 31, стор. 25.
22. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення проекту Угоди (у формі обміну нотами) між Урядом України, Урядом Республіки Молдова та Європейською Комісією про продовження мандату Місії Європейської Комісії з надання допомоги в питаннях кордону в Україні та Республіці Молдова» від 20 травня 2009 р. N 536-р // Урядовий кур'єр від 18.06.2009 - № 107.
23. Спеціальний звіт № 9/2008 Рахункової Палати Євросоюзу «Ефективність допомоги Євросоюзу у сфері свободи, безпеки і юстиції в Білорусії, Молдові та Україні» // Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. – 56 с.
24. COM/2008/0360 final.